

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 14 (Şubat/February 2024), s. 875-888.

Geliş Tarihi-Received: 29.12.2023

Kabul Tarihi-Accepted: 07.02.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1411993

Osmanlı Sosyal Hizmet Örnekleminde Dârü'l-aceze Kurumu ve Mensuplarının Ödüllendirilmesi

The Institution of Dârü'l-aceze and the Rewarding of Its Members in the Example of Ottoman Social Service

Meryem ÇEKİM*

Öz

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan XIX. yüzyıla kadar sosyal hizmet kurumlarının temelini vakıflar oluşturmuştur. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumu olan vakıflar eğitim, sağlık, diyanet, bayındırlık alanlarda birçok hizmet vermiştir. XIX. yüzyıldan itibaren vakıflar yerini yeni kurumlara bırakmıştır. Bu kurumlardan biri Dârü'l-aceze olup Osmanlı sosyal hizmet geleneğini ve bir arada yaşama algısını en güzel şekilde yansıtarak faaliyetlerini günümüzde de sürdürmüştür. Dârü'l-aceze, Sultan II. Abdülhamid'in velâdet-i hümâyun kutlamalarının yapıldığı 31 Ocak 1896'da resmi olarak açılmıştır. Bu tarihten itibaren din, dil, ırk, cinsiyet, sınıf ayrımı gözetilmeksizin yardıma muhtaç kimselere şefkat yuvası olmuştur. Dârü'l-aceze; okulları, hastaneleri, koğuşları, ibadethaneleri, atölyeleriyle farklı yoksul kategorilerinin bir arada yaşayabileceği şekilde tasarlanmıştır. Tarihsel araştırma yöntemi esas alınarak hazırlanan bu çalışma Dârü'l-aceze kurumunun tanıtılması ve mensuplarının ödüllendirilme şekillerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Devlete sadâkat, seçâat ve hüsn-i hizmet gösteren Dârü'l-aceze mensupları madalya, nişan, rütbe, terfii ile taltif edilmiştir. Ödüllendirme genellikle teşvik niteliğinde olup hizmette yararlılığın artırılması, devletle duygusal bağın güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dârü'l-aceze, ödül, Sultan II. Abdülhamid, sosyal hizmet, yardım.

Abstract

Foundations formed the basis of social service institutions from the foundation of the Ottoman Empire until the XIX th century. Foundations, which are social aid and solidarity institutions, provided many services in the fields of education, health, religion, public works, etc. As of the XIX th century, foundations were replaced by new institutions. One of these institutions is Dârü'l-aceze, which has continued its activities today by reflecting the Ottoman social service tradition and the perception of coexistence in the best way. Dârü'l-aceze was officially opened on January 31, 1896, the day of Sultan Abdülhamid II's birthday celebrations. Since then, it has been a home of compassion for those in need, regardless of religion, language, race, gender and class. Dârü'l-aceze was designed in such a way that different categories of the poor could live together with its schools, hospitals, wards, places of worship and workshops. This study, based on the historical research method, aims to introduce the Dârü'l-aceze institution and reveal the ways in which its members were rewarded. Members of Dârü'l-aceze who showed loyalty, bravery and good service to the state were rewarded

* Dr., bir kuruma bağlı değildir, e-posta: mernus1453@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9337-6557.

with medals, insignia, ranks, promotions, etc. Rewarding was generally incentive in nature and aimed at increasing the usefulness of service and strengthening the emotional bond with the state.

Keywords: Dârü'l-aceze, award, Sultan Abdülhamid II, social service, aid.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde sosyal hizmetler XIX. yüzyıla kadar vakıflar aracılığıyla yürütülmüştür (Karataşer, 2020, s. 793). Vakıflar, "yoksulluğu ortadan kaldırmayı, zenginden fakire gönüllü servet transferini ve dikey sosyal ekonomik hareketliliği arttırmayı hedefleyen ve kar amacı gütmeyen kurumlardır". Vakıf kurumu İslamiyet'ten önce faaliyetlerini sürdürmüş, İslamiyet ile birlikte gelişimini hızlandırmıştır. Bilhassa Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin hüküm sürdüğü yerlerde faaliyet göstererek sosyal kültürel, ekonomik hayat üzerinde derin izler bırakmıştır (Kaya, Koca, 2020, s. 148-149). Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren vakıf kurma geleneği başlamıştır. Nitekim Orhan Gazi, İznik'te ilk Osmanlı medresesini inşa ederken buranın idaresi için yeterli gelir temin edecek gayrimenkul vakfetmiştir. İznik Medresesi'nin kurulmasıyla birlikte vakıf sistemi bir devlet politikası olarak benimsenmiş ve bu tür uygulamalara devam edilmiştir. Keza Orhan Gazi Adapazarı, Bursa, Kandıra'da aşevi, cami, imaret, medrese, misafirhane ve zaviye inşa ettirerek vakfetmiştir. Orhan Gazi'nin bölgede tesis ettiği vakıflar Osmanlı dönemindeki ilk vakıfları oluşturmuştur (Bayartan, 2008, s. 159).

Orhan Gazi döneminden sonra kurulan vakıflar toplumsal yaşamın farklı alanlarında hizmet vermeye başladığı gibi vakıfların hizmet alanları da genişlemiştir. Kurulan vakıfların hizmet alanlarına bakıldığında "yoksullardan yetim çocuklara yardım etmeye, evlenecek genç kızların çeyizlerini hazırlamaktan çocukların emzirilmesini sağlamaya, talebelere burs, kalacak yer temin etmekten işsizlere iş bulmaya, cadde ve sokakların temiz tutulmasından hayvanları himaye etmeye kadar geniş bir hizmet anlayışının olduğu" görülmüştür. Ayrıca kamuya yönelik hizmetlerde vakıflar tarafından yürütülmüştür. Bilhassa eğitim, sağlık, sosyal hizmetler başta olmak üzere sosyal yaşama yönelik konular devlet desteğiyle genellikle vakıflar tarafından sağlanmıştır. Vakıfların kamuya yönelik faaliyetlerinin olması Osmanlı Devleti'nde yoksul-varlık ayrımı yapılmaksızın herkese vakıf tarafından hizmet verildiğini gözler önüne sermiştir. Vakıfların bütün zümrelere hizmetleri aynı ölçüde yapması sosyal çatışmayı engellediği gibi sosyal yardımlaşma ve dayanışma ağını güçlendirmiştir (Taşkesen, 2017, s. 62-63).

Osmanlı toplumunda vakıflar XIX. yüzyıla kadar etkin rol oynamış bu yüzyıldan itibaren yerini yeni kurumlara bırakmıştır. Nitekim XIX. yüzyıla birlikte Osmanlı Devleti'nde modernleşme hareketleri başlamıştır. Yaşanan savaşlar nedeniyle başkent İstanbul başta olmak üzere birçok bölgeye göç hareketleri artmıştır. Bu nedenle toplumun yapısı değişmiş öksüz ve yetim sayısı artmıştır. Devlet yardımı muhtaç durumda olanları himaye etmek amacıyla çeşitli kurumlar açma gereksinimi duymuştur (Karataşer, 2020, s. 794). Bu kurumlardan biri Dârü'l-aceze olup Osmanlı sosyal hizmet geleneğini ve bir arada yaşama algısını en güzel şekilde yansıtarak faaliyetlerini günümüzde de sürdürmüştür.

Dârü'l-aceze kavramında yer alan aceze kelimesi, Arapça "acz" kökünden türemiş olup çoğulu "a'câz, avâcız" ise de "aceze" şeklinde kullanılmıştır. Bu kelime "âcizler, zayıflar, iktidarsızlar, kuvvetsizler, beceriksizler, gevşek olanlar, elinden iş gelmeyenler, kendi işini görmekten âciz olanlar, şaşırılmışlar, ne yapacağını bilmeyenler, dermansızlar, ehliyetsizler, şaşkınlar" mânasına gelmektedir. Dar (ev) ve aceze sözcüklerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan Dârü'l-aceze kavramı ise "düşkünler evi" demektir. Bu kavram aynı zamanda "kendilerini beslemekten âciz, çaresiz ve sakat yoksulları besleyen hayır

kurumunu" ifade etmek için de kullanılmıştır. Dârü'l-aceze, "aceze kapsamına giren; sakatlığı nedeniyle çalışamayıp dilenenler, güçsüz, bakacak kimse olmayan yaşlılar, bakıma muhtaç hastalar, sakatlar, bunaklar, felçliler, hiçbir geliri olmayan dul kadınlar, sokağa terk edilmiş yeni doğmuş bebekler ile kimsesiz kalmış yetim çocukları barındırıp beslemek, bakmak, onları dilenmekten kurtarıp eğiterek meslek sahibi yapmak amacıyla" tesis edilmiştir (Yıldırım, 1996, s. 1).

Dârü'l-aceze, kurulmadan önce bu müessese ile ilgili yapılan görüşmelerde muhtemel sakinlerine eğitim, sağlık, istihdam, korunma, barınma gibi hizmetlerin sunulması öngörülmüştür (Güngör, 2009, s.166). Dârü'l-aceze Kurumu öngörüldüğü gibi farklı yoksul kategorilerinin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Bu kapsamda kurum bünyesinde okullar, hastaneler, koğuşlar, ibadethaneler ve atölyeler inşa edilerek hizmet vermeye başlamıştır. Dârü'l-aceze hizmete açıldıktan sonra her yıl yeni bina ve bölümler eklenmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının son yıllarına doğru Dârü'l-aceze Kurumu küçük ama modern bir sosyal tesis haline dönüşmüştür (Özbek, 2020, s.207-208).

Avrupa standartlarında inşa edilen bu kurum geri kalmış, geleneksel Osmanlı imajını yıkmış aynı zamanda Sultan II. Abdülhamid'in yoksulların, kimsesizlerin, güçsüzlerin hamisi olduğu yönündeki kanaatleri artırmıştır (Karaca, 2019, s. 27). Nitekim Aşık Razi'nin Dârü'l-aceze için kaleme aldığı marş bu kanaatleri destekler niteliktedir (Özen, 2001, s.36-37).

"Açtığı bir kucaktır Ulu Hakan'ın bize
Sürünmekten kurtardı bizi Dârülaceze
Muhabbetten şefkatten mahrum gariban idik
Sürünmekten kurtardı bizi Dârülaceze
Ana baba kucağı görmemiş nice sıbyan
Nice alil ihtiyar kimi aç kimi uryan
Asla tefrik etmeyip Müslüman Hıristiyan
Sürünmekten kurtardı bizi Dârülaceze
Bu âguş-ı şefkatde sanat hüner öğrendik
Yatıp kalktık barındık yedik içtik beslendik
Olup işte yekzebân şükran ile seslendik
Sürünmekten kurtardı bizi Dârülaceze"

Sultan II. Abdülhamid döneminde İstanbul'da kurulan ve günümüze kadar varlığını sürdüren Dârü'l-aceze Kurumu, toplumun yardıma muhtaç kesimlerine ulaştırılan hizmetlerin kurumsal geçmişini simgelediği için oldukça önemlidir (Güngör, 2009, s. 157). Bu kurum yoksullukla mücadelenin sadece günümüz toplumlarına özgü bir durum olmadığını gözler önüne sermiştir. Yerel basında Dârü'l-aceze Kurumu için Sultan II. Abdülhamid'in en büyük eseri ve yardımseverliğinin bir simgesi olarak bahsedilmiştir (Sabah, 29 Eylül 1891, s. 1). Kurumun inşasında hizmeti görülenler, bağış yapanlar, kuruma mensup din adamları, maarif sahasında çalışanlar, sıhhi ve diğer personeller Sultan II. Abdülhamid'in lütfuna mazhar olmuştur. Sultan II. Abdülhamid döneminde Dârü'l-acezeye mensup kişilerin hangi amaç ve işlev doğrultusunda taltif edildiği, ödüllendirilme yapılırken nasıl bir yol izlendiği, verilen ödüllerin muhataplarca nasıl algılandığı, beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığına dair pek çok soruya konu

tamamiyeti içerisinde yer vermeye çalışılmıştır. Bu çalışmada Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan çok sayıda belge kullanılmıştır. Konuyla alakalı çok sayıda belgenin incelenmiş olması çalışmanın güvenilirliğini artırması bakımından oldukça önemlidir.

Dârü'l-aceze'nin İnşa Süreci ve Açılışı

Osmanlı başkentinin ilk modern sosyal hizmet kurumu olan Dârü'l-aceze'nin kuruluş süreci 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar uzanmaktadır. Bu savaştan sonra Balkanlar ve Kırım'dan milyonlarca Müslüman Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti göçmenlerin büyük bir kısmı imparatorluğun çeşitli bölgelerine başarılı bir şekilde yerleştirmiş ise de İstanbul'a nüfusun yığılmasını engelleyememiştir. Göçlerden sonra şehrin sokaklarından başıboş gezen işsizlerin, dilencilerin ve genel olarak yoksulluğun arttığına dair kanının yaygınlık kazanması Payitahta Dârü'l-aceze kurulması fikrini gündeme getirmiştir. Dârü'l-aceze ile alakalı en eski belge 7 Eylül 1886 tarihli irâde-i seniyye'dir. Burada ilk kez yoksullukla mücadelede bahsedilmiştir. Şûrâ-yı Devlet bu tarihte toplanarak konuyu ele almıştır. Görüşmelerden sonra konu ile alakalı bir mazbata hazırlanmıştır. Mazbataya göre Şûrâ-yı Devlet, yoksulluğa karşı mücadelede Fransız Ceza Yasası'nın ilgili maddelerini model almıştır. Bu doğrultuda yeni nizamnamelerin hazırlanmasını ve İstanbul'da bir Dârü'l-aceze yapımını kararlaştırmıştır. Fakat takip eden dört yıl içinde bu konu ile ilgili hiçbir adım atılmamıştır (Özbek, 2020, s. 200-201).

Dârü'l-aceze'nin yapım çalışmalarına Sultan II. Abdülhamid'in 30 Mart 1890 tarihli irâdesiyle başlanmıştır. Sultan Abdülhamid'in iradesinde şu ifadeler yer verilmiştir: "Geçimini sağlamak için sokaklarda dilenmekte olan kimsesiz bulunan çocuklarla, hasta ve sakat, erkek ve kadınların dilenme zilletinden ve aşağılanmasından kurtararak vücutlarının dayanabileceği ve yapabileceği ölçüde çalışarak kendi işleriyle geçinebilmelerini sağlamak ve bunlardan işe güce yaramayanların da beslenip barındırılması ve kimsesiz çocukların eğitim ve terbiyesi için bir yer ayrılması ve bunun için de İstanbul'un ne tarafında, ne plân ve resimle ve ne büyüklükte bina yapmak ve tahsisat olarak nerelerden ne miktar şey ayırıp vermek lâzım geleceği ve sair teferruatı Şûrâ-yı Devlet'çe hemen konuşularak ve o konuda süratle bir nizamnâme yazılarak arz edilmesi irâde buyrulmuştur" (Biol, 2017, s. 36). İnşaata başlanmadan evvel Sultan II. Abdülhamid başkanlığında bir komisyon kurulmuş ve yapı kompleksinin kapasitesi bin beş yüz, maliyeti yaklaşık kırk beş bin lira olarak hesaplanmıştır. 25 Haziran 1892 tarihli bir tebligatta yapının çizimlerinin Saray Mimarı Yanko Efendi tarafından yapıldığı ve Kâğıthane sırtlarına inşa edileceği bildirilmiştir. İnşaatın ihalesi önce Ohannes Kalfa'ya daha sonra Tersâne-i Âmire Kalfası Vassilaki Yanko'ya verilmiştir. (Ekinci, 2019, s. 501).

Dârü'l-aceze Kurumu'nun temelleri dualar eşliğinde ve yirmi bir koçun kurban edilmesi ile 10 Kasım 1892 tarihinde atılmıştır. Temel atma törenine Sultan II. Abdülhamid adına Müşir Şakir Paşa katılmıştır. Törene katılan isimler arasında Dâhiliye Nazırı Halil Rifat Paşa, Dârü'l-aceze Fen Komisyonu Azası Miralay İzzet Bey, Evkâf Mühendisi Binbaşı Kazım Bey, Şehremâneti mühendislerinden Hurşid Bey ve Nâfia mühendislerinden M. Lekler bulunmaktadır (Biol, 2017, 42). Dârü'l-aceze yapı kompleksi "17. 500 eski zira' arazi üzerinde, ortada idare binası, sütun-ı mefharet ve arkada mutfak yer almaktaydı. Sağ tarafı İslam, sol yanı şişli tarafı da Hristiyan acezeye ayrılmıştı. İslam bölümünde; dört daire, cami, destgâh, hastane ve hamam, Hristiyan bölümünde de dört daire, Rum ve Ermeni kiliselerini içeren bir kilise binası, depo, hastane ve hamam yer almaktaydı. Bunlardan başka bir de büyük sarnıç vardı. Tam ortada yapılan ve sütun-ı mefharet adı verilen anı sütununa, Dârülaceze'yi II. Abdülhamid'in kurduğunu bildiren manzum bir tarihin hak edilmesi tasarlanmıştı." (Özen, 2001, s. 20). Bu yapı Avrupa'daki

benzer hayır kurumları ve pavyon sistemindeki hastanelerin planları esas alınarak inşa edilmiştir.

Sultan II. Abdülhamid başta olmak üzere çok sayıda hayırsever Dârü'l-aceze inşaatına katkıda bulunmuştur. Ayrıca Dârü'l-aceze'ye Osmanlı vatandaşı olması şartıyla din, mezhep, ırk ayrımı gözetmeksizin her kesimden yoksulun kabul edileceğinin duyurulması yapım masraflarına katılımı artırmıştır. Dârü'l-aceze için Sultan II. Abdülhamid tarafından Bursa işi hamam takımı, ipekten bir yatak takımı, bürümcükten gömleklik helâlî bezler, işlemeli yastık yüzleri, sırmalı el havluları, bir seccade, iki uşak halısı, Mekteb-i Sanayi'de yapılmış konsol ve esvap dolabı, on iki altın kaşık, beğa kaşıklar, Beykoz cam ma'mulat, harikulâde nakışlı Türk çorapları ve eldivenleri, Kürt ve Acem halıları, Kütahya işi bir çini sofrası, şimkeshâne'de yapılmış sırmalı işlemeler, antika bir nargile, antika zarflı kahve fincanları ve sedefli çekmeceler, iskemleler, tavlalar hediye edilmiştir. Ayrıca Dârü'l-aceze inşaatına mali kaynak sağlamak amacıyla yardım kampanyası düzenlenmiştir. Kampanyanın en büyük destekçisi Sultan II. Abdülhamid olmakla birlikte bu durum tebaayı kampanyaya katılmaya teşvik etmiştir. Sultan II. Abdülhamid, Dârü'l-aceze'nin halka hizmet etmek amacı ile kurulduğunu ve onlardan katkı payı istemenin meşru ve gerekli olduğu düşünmüştür. Bununla birlikte yardımların arttırılması için özel bir sergi düzenlenmesini tavsiye etmiştir. Sergide Sultan II. Abdülhamid'in bağışladığı eşyalar ön planda sergilenmiştir (Karaca, 2019, s. 31).

Sultan II. Abdülhamid tarafından Dârü'l-aceze'ye yedi bin lira değerinde değerli eşya ve on bin lira nakit yardımı yapılmıştır. Ayrıca kurumun açılışına yakın kendi hazinesinden kuruma üç yüz yatak örtüsü, mintan, entari, çorap ve ayakkabı da bağışlamıştır (Buldur, 2022, s.195). Dârü'l-aceze inşaatına katkı sağlamak için yardım biletleri basılmıştır. Bu biletler İstanbul başta olmak üzere vilayetlerdeki devlet dairelerine gönderilerek memurların kampanyaya katılımı sağlanmıştır. Sabah Gazetesi bu kapsamda üç bin lira değerindeki yardım biletlilerinin Bâbiâli tarafından daire-i askeriyeye gönderildiğinden bahsetmiştir (Sabah, 25 Haziran 1892, s. 1). Yardım kampanyası İmparatorluğun her köşesinde yürütülmüş ve yerel basın halkı teşvik için büyük çaba harcamıştır. Yine Sabah Gazetesi'nin dâhiliye başlıklı sütununda Teşrifat-ı Umûmiye Nazırı ve Dîvân-ı Hümâyun Tercümanı Münir Paşa'nın, Beyoğlu Fransız Tiyatrosu'nda verilen balodan kazandığı yaklaşık yüz lira hasılatı kuruma bağışladığından söz etmiştir. Haberin devamında ise Münir Paşa'nın Darü'l-aceze için daha önce de yüklü miktarda nakit yardımı yaptığından bahsetmiştir. (Sabah, 19 Mart 1892, s. 1).

Teşvik edici unsurların katkılarıyla yardım kampanyasına katılım gittikçe artmıştır. Keza Mâbeyn-i Hümâyun kâtiplerinden Kazım Efendi Şişli'deki fanila ve çorap fabrikasını Dârü'l-acezeye devrederken, Amerika sefiri kuruma verilmek üzere çek göndermiştir. Şam ve Birecik Demiryolu Şirketi üç yüz tane altın bağışlayacağını bildirmiştir (Buldur, 2022, s. 195-196). Katılımı arttırmak için zaman zaman taltif objesi *madalya ve nişanlar* araç olarak kullanılmıştır (BOA, BEO. 240/17926). Keza Rene Boduvi adlı varlıklı bir kişi Dârü'l-aceze'yi Kâğıthane Çayı'na bağlayacak yolu yapmak üzere hükümete müracaatta bulunmuştur. Bu isteği çıkarılan bir irâde ile kabul edilmiştir. Mezkûr kişi ilerleyen süreçte Dârü'l-aceze'ye hem iki yüz elli lira bağışta bulunmuş hem de yaşadığı sürece on iki bin kuruş vermeyi taahhüt etmiştir. Bu nedenle Rene Boduvi adlı şahsa bir kıta *gümüş madalya* ödül olarak verilmiştir. (Biol, 2017, s. 43).

Dârü'l-aceze inşaatı tamamlandıktan sonra Dâhiliye Nâzırı Halil Rifat Paşa anahtarını 31 Ağustos 1895'te Sultan II. Abdülhamid'e teslim edilmiştir. Ancak padişah ufak tefek eksiklikler ötürü açılışı ertelenmiştir (Karaca, 2019, s. 33). 30 Ocak 1896 tarihli bir vesikada; Dârü'l-aceze'nin dâhiliye nazırı başta olmak üzere şehremini paşalar,

dâhiliye müsteşarı beyefendi ve maiyetleri, Erkân-ı Harbiye Feriki Şakir Paşa hazretleri ile Rum, Ermeni patrikleri, hahamhanenin ruhani meclislerinden birer zatın katılımı ile cuma günü saat dokuzda resmi olarak açılacağını bildirmiştir. Nihayetinde bu kurum Sultan II. Abdülhamid'in doğum günün kutlandığı 30 Ocak 1896 (16 Şaban 1313) tarihinde törenle halkın hizmetine açılmıştır (BOA, İ.HUS. 45/43).

Dârü'l-aceze, resmi olarak açıldıktan sonra Dâhiliye Nezareti'ne bağlı olarak faaliyet göstermiştir. Yönetim biçimi ve görevlileri "Teseülün Menine Dair Nizamnâme" ve "Dârü'l-aceze Nizamname-i Dâhilisi" ile belirlenmiştir. On madden oluşan Teseülün Menine Dair Nizamnâme'nin ilk maddesinde Dârü'l-aceze'ye kabul şartlarından bahsedilmiştir. Diğer maddelerinde ise gelir kaynakları, taşralı acezeye ne gibi işlemler uygulanacağı, Dârü'l-aceze'yi idare edecek komisyonun kimlerden oluşacağına dair hükümler yer almıştır. Nizamnameye göre yönetim müdür sorumluluğunda, genel işler ise özel olarak kurulacak bir heyete verilmiştir. Bu heyetin fahri olarak çalışması planlanmış ve başkanının şehremâneti memurlarından seçileceğinden söz edilmiştir. Akabinde üyelerinin bâb-ı fetvâ, evkâf, zabtiye nezareti memurlarından atanacağı ve Ermeni, Rum, Yahudi, Katolik milletleri patrik ve hahamhaneleri tarafından uygun görülecek birer kişiden oluşturulacağı bildirilmiştir. Ayrıca nizamnamenin altıncı maddesinde fahri heyetin görevleri ile Dârü'l-acezenin idare biçiminin bir iç tüzükle belirleneceği belirtilmiştir (Düstûr I. Tertip-VII, 1941, s. 48-49).

İç tüzük üç kısım yirmi dört maddeden *Dârü'l-aceze Nizamname-i Dâhilisi*'dir. Birinci kısımda Dârü'l-aceze çalışanlarının ataması ve görevleri, ikinci kısımda aceze kabulü, üçüncü kısımda ise acezenin eğitim, terbiyeleri ve uygulanacak cezalardan söz edilmiştir. (Düstûr I. Tertip-VII, 1941, s. 43-48). Dârü'l-aceze iç tüzüğünde kuruma bir müdür başta olmak üzere birer tane müdür muâvini, muhasebeci, muhasebeci muâvini, baş kitâbet, baş kitâbet refiki, imam, müezzin, hastalar ağası, vekil harç, vekil harç yamağı ve kâtibî, kapıcı, bahçıvan, ser kâtip; ikişer tane mektep muallimi, ser hademe (kadın-erkek), külhancı, tabip, cerrah, eczacı; üç tane papaz; dörder tane hamam hademesi (kadın-erkek), çamaşırıcı (kadın), aşçı, altı tane iki bâb-ı hastaneye erkek ve kadından ikişer hademe ve son olarak on altı tane sekiz daireye erkek ve kadından ikişer hademe alınacağı belirtilmiştir. En yüksek maaş bin beş yüz kuruşla müdüre en düşük maaş yüz kuruş ile müezzine verileceği gibi çalışanların tamamına aylık toplam on sekiz bin beş yüz kuruş; yıllık toplam iki yüz yirmi iki bin kuruş maaş ödeneceği açıklanmıştır (BOA, Y. A. RES. 76/44).

Dârü'l-aceze'nin yönetimi müdür başkanlığında muhasebeci, müdür yardımcısı, başkâtip ve başhekimden oluşan daimi bir heyete verilmiştir (Düstûr I. Tertip-VII, 1941, s. 43). Bu bağlamda kurum müdürlüğüne Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye¹ Muhasebe Muâvini Selahaddin Bey, muhasebecilik görevine altıncı daire-i belediye Muhasebe Varidât Kâtibi Hafız İsmail Hakkı Bey, kurum müdür yardımcılığına Emin Bey, başkâtipliğe sabık Berat Sancağı Tahrîrât Müdür Muâvini Bahaeddin Efendi tayin edilmiştir (BOA, A.} MKT. MHM. 705/13; Yıldırım, 1996, s. 75).

Dârü'l-aceze Mensuplarının Ödüllendirilmesi

Dârü'l-aceze, Osmanlı sosyal hizmet geleneğini ve bir arada yaşama algısını en güzel şekilde yansıtan ve günümüzde de varlığını sürdüren bir kurumdur. Sultan II.

¹ Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne bünyesinde yer alan Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye, başkent İstanbul başta olmak üzere taşrada bulunan doktor, eczacı, hemşire, ebe gibi pek çok sıhhi sanat erbabının ellerinde diplomaları olup olmadığını kontrol etmek amacıyla kurulmuştur. Başlangıçta kuruluş amacı bu olsa da Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye'ye daha sonradan bütün ülkedeki sağlık memurlarının ataması, kontrolü gibi görevler verilmiştir (Bingöl, 2007, s. 39).

Abdülhamid döneminde Dârü'l-aceze'ye yardım edenler, hediye gönderenler, kurum bünyesinde çalışan müdür, müdür muâvini, muhasebeci, din adamları, maarif sahasında çalışanlar, sıhhi personeller çeşitli şekillerde taltif edilmiştir. Taltif "iyilik ederek gönül alma, nişan, madalya, aylık artırma gibi şeylerle ödüllendirme" dir (TDK, 2002, s. 2126). Sultan II. Abdülhamid döneminde taltif objesi olarak kullanılan madalya ve nişanlar kişiyi övüp yücelttiği için doğrudan ya da talep üzerine verilmiştir (Çekim, 2023, s. 15).

Nişan talepleri genellikle Bâbîâli memurları, askeri makamlar, dış temsilciler aracılığıyla (Turan, 2017, s. 242) bazen de yerli ve yabancı kadınların saraya sunduğu arzlarla da gerçekleşmiştir (Eldem, 2009, s. 264-266). Örneğin; 17 Temmuz 1893 tarihli bir belgede Konya Reji Nazır-ı sabıkı Mösyö Vatilib'in eşi Osmanlı ülkesinde bulunduğu sürece Dârü'l-aceze ve iaşe-i muhâcirine nakit yardımında bulunduğu için *Şefkat Nişanı* ile taltifi arz olunmuştur. Bu belgede evvela yetkili makam tarafından evvela bahsi geçen kadının yaptığı yardım miktarı ve türü sorgulanmıştır. Akabinde bayanın Dârü'l-aceze'ye yirmi lira, Kafkasya ve Rumili muhâcirini fukarasına ise bir hayli nakit yardımında bulunduğu izah edilmiştir (BOA, BEO. 240/17926). Bunun üzerine Mösyö Vatilib'in zevcesi yaptığı bağışlardan dolayı üçüncü rütbeden bir kıta *Şefkat Nişanı*'yla taltif edilmesi uygun görülmüştür (BOA, DH. MKT. 84/31). Şefkat Nişanı üç rütbeli olup "savaş zamanlarında, zelzele, yangın ve su baskını gibi hâdiselerde devlet, yurt ve milletin menfaat ve selâmetine ve musaibin ve muhtacının def ve tadil ihtiyacatına her ne surette olursa olsun çalışmış olan kadınlara" verilmek üzere ihdas edilmiştir (Artuk & Artuk, 1967, s. 23-24).

Nişan talepleri ile alakalı bir başka örneği ise Dârü'l-aceze müdüriyetince sadârete teklif edilen arz oluşturmuştur. Buna göre Dârü'l-aceze mektebi muallim-i evvel ve sâni Mehmet ve Mustafa Efendilerin kimsesiz çocukların tâlim ve terbiyeleri hususunda göstermiş oldukları hüsn-i hizmetlerden dolayı dördüncü rütbeden *Mecidi* nişanlarıyla taltif edilmeleri istenmiştir (BOA, DH. MKT. 730/51; BOA, DH. MKT. 956/54). Bu nişan devlete her türlü hizmeti bulunan kişilere verilmek üzere çıkarılmıştır. *Mecidi Nişanı*'nı hak etmek için asker ve memurların en az yirmi yıl başarılı hizmet etmeleri gerekirken ilmi ve mülki sınıflarda üstün hizmet gösterenler bu sürelerden muaf tutulmuştur. Kayd-ı hayât şartıyla verilen bu nişanın birden beşe kadar rütbeleri bulunmaktadır (Düstür I. Tertip-I, 1289, s. 725). Birinci rütbe *Mecidi Nişanı* en yüksek, beşincisi en düşüktür. *Murassa Nişan* ise farklı bir rütbe olmayıp birinci rütbenin daha kıymetli ve süslü halini ifade etmek için kullanılmıştır (Çekim & Kaya Doğanay, 2023, s. 216).

Mecidi Nişanı'nın bir rütbesinden diğerine terfi edebilmek için kişinin üstün hizmet süresi mensubu olduğu sınıfın üst düzey yetkilisi tarafından hükümete arz edilmektedir. Ayrıca kişinin beşinci rütbede iki sene, dördüncü ve üçüncü rütbelerde üç sene, ikinci rütbede dört sene bulunması gereklidir (Düstür I. Tertip-I, 1289, s. 727). Bu süreyi tamamladığı halde istediği nişan derecesine sahip olmayan vatandaşlarda bulunmaktadır. Mesela; yirmi seneden beri dördüncü rütbeden *Mecidi Nişanı*'na sahip olan Şehremâneti Azası Ahmed Hulusi Efendi, Dârü'l-aceze'de bulunan çocukların okuması için "*Nesayih-i Etfal*" adlı eserini hediye etmiş buna mukabil nişanın derecesinin üçe tebdilini teklif etmiştir. Ancak bu talebe üçüncü rütbeden *Nişan-ı Osmânî* ile ödüllendirilme yapılarak cevap verilmiştir (BOA, DH. MKT. 2080/58). Yine bu dönemde Dârü'l-aceze Cami-i Şerifi'nde Müslümanlara vaaz ve nasihat veren Beyazid müderrislerinden Mustafa Asım Efendi gayretlerinden dolayı sahip olduğu dördüncü rütbe *Mecidi Nişanı*'nın üçüncü rütbeye tebdiliyle taltifi hususunda gerekli muamele yapılmıştır (BOA, DH. MKT. 2507/10; BOA, DH. MKT. 1114/56).

Sultan II. Abdülhamid döneminde nişan ile taltif edilmek büyük onur vesile olarak görülmüştür. Keza Dârü'l-aceze Müstahdem Jandarma Çavuşu Mustafa Ağa hamil

olduğu beşinci rütbeden *Mecidi Nişanı*'nı kaybetmesi üzerine yerine yenisinin verilmesini talep etmiştir. (BOA, DH. MKT. 918/71). *Mecidi Nişanı*'nı kaybeden kişilerden gösterecekleri vesaik üzerine birinci rütbeden *Mecidi Nişanı* ve şemsesi için üç bin, kılıçlı ise üç bin yüz; ikinci için iki bin beş yüz, kılıçlı ise iki bin altı yüz; üçüncü ve dördüncü rütbe için bin beş yüz, kılıçlı ise bin beş yüz elli; beşinci rütbe için bin dört yüz, kılıçlı ise bin dört yüz elli kuruş alındıktan sonra kendilerine yeni nişan verilmiştir. (Tekin, 2014, s. 403).

Dârü'l-aceze Kurumu'nda çalışanların yanı sıra inşaatında da hizmet gösterenler de *nişan ve rütbe terfii* ile taltif edilmiştir. Bu kapsamda Dârü'l-aceze inşaatının denetim görevini gayret ve sebatla yerine getiren Binbaşı İbrahim Edhem Efendi'nin rütbesinin kaymakamlığa terfii için dilekçe ile hükümete başvurulmuştur (BOA, A.} MKT. MHM. 703/6). Dilekçede istihkâm binbaşı olduğu halde Edhem Bey'in görevi sehven erkân-ı harbiye binbaşı olarak yazılmıştır. Yanlışın düzeltildikten sonra gerekenin yapılacağı "Her ne vecihle irâde-i seniyye-i cenâb-ı hazreti padişahî şeref-müteallik buyrulur ise ona göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîmine ibtidâr kılındı Efendim" ifadeleriyle açıklanmıştır (BOA, İ.TAL. 67/23). Arşivde yer alan bir başka kayıta İbrahim Edhem Bey'e kaymakamlık rütbesinin verildiği tespit edilmiştir. Nitekim bu kayıta Dârü'l-aceze İnşaat Fen Memuru Çatalca İstihkâm Komisyonu Azası Kaymakam İbrahim Edhem Bey hitabı kullanılmıştır. Akabinde yararlı hizmetlerinden dolayı sahip olduğu dördüncü derece *Mecidi Nişanı*'nın üçüncüye terfiinden söz edilmiştir (BOA, İ.TAL. 90/45).

Dârü'l-aceze İnşaat Komisyon-ı Fenni ve Bâb-ı Seraskeri İkinci Şube Müdür Muâvini Erkân-ı Harbiye Miralay İzzet Paşa'nın üçüncü rütbeden *Mecidi Nişanı*'nın derecesi ikinciye; Dârü'l-aceze Fen Komisyonu Azası ve Bâb-ı Askeri İnşaatı Dairesi Evkâf Nezareti Mühendisi Mehmet Kazım Bey ve Dârü'l-aceze Fen Komisyonu Azası Nâfia Nezareti Sermühendisi Mösyö Dufler'in dördüncü rütbeden *Osmanî Nişanı*'nın derecesi üçüncüye; Dârü'l-aceze Fen Komisyonu Azası ve Şehremâneti Mühendisi Mehmed Hürşid Efendi'nin beşinci rütbe *Mecidi Nişanı*'nın derecesi dördüncüye terfi etmiştir. Bununla birlikte Dârü'l-aceze Fen Komisyonu Kâtibi Dâhiliye Nezareti Muhasebe Kalemi Hulefâsı Mehmed Fuad Bey'in sahip olduğu salise rütbesi saniye; Dârü'l-aceze fahri tıbbi Bahriye Hastanesi etibbasından Kolağası Derviş Bey'in rütbesi binbaşılığa yükseltilmiştir (BOA, İ.TAL. 90/45). Tabipler için Dârü'l-aceze bünyesindeki klinikler, ırzhane, eytamhane mesleki bilgileri uygulamaları açısından son derece geniş imkânlar sunmuştur (Özbek, 2020, s. 215-216).

İlerleyen yıllarda Dârü'l-aceze Baştabibi Ali Derviş Efendi, Bakteriyolojihane Müdür Muâvini Arşidi, Yüzbaşı Mehmed Talib Efendiler yaptıkları hizmetlere karşılık rütbeleri birer derece yükseltilerek taltif edilmiştir. (BOA, A.} MKT. MHM. 706/17). Aynı şekilde Dârü'l-aceze Müdürü Selahaddin Bey ile Muhasebeci Hafız İsmail ve Müdür Muâvini Emin Efendiler vazifelerini en iyi şekilde yerine getirdikleri için *rütbe terfii* ile ödüllendirilmiştir (BOA, İ. TAL. 97/36). Başka bir arşiv belgesinde ise Dârü'l-aceze Muhasebecisi Hafız İsmail Hakkı Efendi'nin hizmetlerine karşılık rütbesinin artırılması talebiyle karşılaşmıştır (BOA, DH. MKT. 2251/34). Yine bu dönemde Dârü'l-aceze sabık Müdür Muâvini Mehmed Emin Efendi üç kuruş atıye-i seniyye ile mükâfatlandırılmıştır (BOA, BEO. 1649/123613). Halebli Sünnetçi Mehmed Efendi, Dârü'l-aceze ve Mekteb-i Sanayi'nin fahri olarak sünnetçibaşılığına tayin edilerek ödüllendirilmiştir (BOA, A.} MKT. MHM. 706/16). Üstelik Dârü'l-aceze'de bulunan sünnetsiz çocuklar cülus-ı hümayun kutlamalarının yapıldığı günde sünnet edilmiştir (BOA, DH. MKT. 2094/5; BOA, DH. MKT. 753/10).

Dârü'l-aceze ve Haseki Nisa Hastanesi Fahri Kabilesi Madam Ağlabaylar'a yaptığı hizmetlere karşılık *Sanayi Madalyası*'yla (BOA, İ.TAL. 396/44); birinci daire-i belediye ve Dârü'l-aceze Doğum Doktoru Burhaneddin Bey ise üçüncü rütbeden *Nişan-ı Osmanî* taltif edilmiştir (BOA, İ. TAL. 432/16). Kayd-ı hayat şartıyla verilen Nişan-ı Osmanî dört rütbeli olup "her nev'i hidemat- saltanat-ı seniyyede ibraz-ı mesair-i cemile eden bendegâna mucib iftihar ve imtiyaz olmak üzere" tesis edilmiştir. Nişan-ı Osmanî tıpkı Mecidi Nişanı gibi rüşvet, devlete ihanet, hırsızlık, cinayet gibi ağır suç işleyenlerden geri alınmaktadır. (Düstûr I. Tertip-I, 1289, s. 731-734).

Sultan II. Abdülhamid döneminde Dârü'l-aceze'ye bağışta bulunan kişilerde rütbe, nişan ve madalyalarla ödüllendirilerek onurlandırılmıştır. Bu kapsamda Dârü'l-aceze'ye yüz lira iane ile ibrâz-ı himmet eylemiş olan Gazze eşrafından Ebu Hazra İbrahim, biraderleri İsmail ve Ramazan Efendiler *selase rütbeleri* ile taltif edilmiştir (BOA, DH. MKT. 65/37). Dârü'l-aceze Kurumu'nun yapılacağı otuz iki bin dört yüz doksan iki kuruş kıymetindeki otuz dönümden fazla araziye bağışlayan müteveffa Hacı Raşid Ağa'nın varisleri çeşitli şekillerde taltif edilerek onurlandırılmıştır. Bu kişilerin bir saniye, iki rabia, bir mülazım-ı sanilik, üçer kıta dördüncü rütbeden *Mecidi Nişanı* ile üçüncü rütbeden *Şefkat Nişanı* ödüllendirildiğine dair kayda ulaşılmıştır (BOA, İ. TAL. 20/24). Nitekim varislerden İkinci Fırka-ı Hümâyun Serbaytarı Kaymakam Mehmed Fahri Bey, dördüncü rütbeden bir kıta *Mecidi Nişanı* ile ödüllendirilirken; Vezâret-i Hazine-i Şahane takım çavuşlarından Tahsin Bey mülazım-ı saniliğe terfi etmiştir. (BOA, DH. MKT. 54/25). Bu araziye bağışlayan ve üçüncü rütbeden *Şefkat Nişanı*'yla taltif edilen Emine Hanım'ın vefatı üzerine veresi Ahmed Refik rabia rütbesiyle, biraderi Maşuk Efendi beşinci rütbeden *Mecidi Nişanı* ile ödüllendirilmiştir (BOA, DH. MKT. 87/5). Yine bu dönemde Ticaret ve Nâfia Nezareti Heyet-i Fennîyesi Meclis-i Nâfia azalığına memur edilen Erkân-ı Harbiye miralaylarından Şerafettin Bey "*Nazari ve Ameli Demiryolları*" adındaki eserinin basım ve yayımıyla hasılatını Dârü'l-aceze'ye vereceği bildirmiştir. Bunun üzerine Şerafettin Bey'in ikinci rütbeden *Mecidi Nişanı* ile taltif edilmesi uygun görülmüştür (BOA, İ. TAL. 44/55).

Dârü'l-acezeye bağış yapan belli yetki ve rütbelere sahip kişilerin eşleri milliyet ve başka kıstaslar göz önünde bulundurulmadan nişanlarla ödüllendirilmiştir. Örneğin; Paris bankerlerinden ve tebaa-i devlet-i Osmaniye'den Mösyö Leon, Dârü'l-aceze için bir "*hidmet-i müftehire*" olmak üzere yüz lira, zevcesi ise yeni doğan çocukların hayatla mücadelelerinde kullanılmak üzere iki adet küveyz ve altı adet biberon yollamıştır. Mösyö Leon'un eşi bu yardımından dolayı bir kıta *Şefkat Nişanı* ile ödüllendirilmiştir (BOA, Y. MTV. 80/127). Avrupa'nın en son bilimsel tekniklerine göre donatılan Dârü'l-aceze Kurumu'nda biberon kullanmayacak kadar küçük bebekler için altı sütnine ve Avustralyalı dadılar görevlendirilmiştir (Özbek, 2020, s. 209-211). Dârü'l-aceze için beş yüz mecidiye iane eylemelerinden dolayı Konya Valisi Hacı Hüseyin Bey'in kerimelerinden Rabia Hanım'a ikinci, Makbule Hanım'a üçüncü rütbelerden *Şefkat Nişanı* ihsan buyrulmuştur (BOA, İ.TAL. 3/105). Dârü'l-aceze ianatı ile Kastamonu vilayetince tertip olunan Mekteb-i Sanayi iâne biletleri tahsili ve fazla iane vermesiyle hayırseverliği görülen Çankırı Mutasarrıfı Abdül Vahap Paşa'nın eşi ikinci rütbeden *Şefkat Nişanı* ile taltif edilmiştir (BOA, DH. MKT. 98/44). Dârü'l-aceze hastanelerinden birisine lazım olan yirmi beş adet karyola ücretini bağışlayan Fener'de oturan Anastasyameziki adlı kadın üçüncü rütbeden *Şefkat Nişanı* ile ödüllendirilmiştir (BOA, DH. MKT. 367/68).

Kadınların yanı sıra Dârü'l-aceze'ye iki yüz elli lira bağışta bulunan ve yaşadığı sürece senede iki bin kuruş vermeyi taahhüt eden Mösyö Rene Boduvi ise bir kıta gümüş *İmtiyaz Madalyası* ile ödüllendirilmiştir (BOA, Y. A. HUS. 279/158; BOA, A.} MKT. MHM. 703/6). Altın ve gümüş iki ayrı madenden imal edilen İmtiyaz Madalyası, üzerinde yazılı

olan “Devlet-i Aliyye-i Osmâniye uğrunda fevkalâde sadakât ve şecâat ibraz edenlere mahsus madalyadır” ibaresinden dolayı Sadâkat ve Şecâat Madalyası olarak da adlandırılmıştır (Çekim, 2023, s. 28). Sultan II. Abdülhamid döneminde muteber bankerlerden Mösyö Evrindase Dârü'l-acezeye yaptığı nakit yardımdan dolayı altın *Liyakat Madalyası* ile ödüllendirilmiştir (BOA, A.} MKT. MHM 703/6). Liyakat Madalyası Nizamnamesi'nin altıncı maddesinde “iş bu madalya tebaai Osmaniyeden herhangi sınıftan olursa olsun sadakat ve şecaat ibraz edenlere bazen huzuru inayeti nüshuru Cenab-ı Padişahide doğrudan doğruya ve bazı kere tarafı eşrefi cenabı şehinşahiden olarak bilvasıta ita ve ihsan buyurulacağı gibi evsafı meşrutayı bihakkin haiz olup da icabına göre bununla taltifleri münasib görülenler olduğu halde canibi babı âli ile meşihattan ve makamı seraskeri ile Bahriye Nezaretinden vuku bulacak arz ve istizan üzerine dahi ita olunacak ve Devleti Aliyenin menfaati yolunda ibrazı sadakat ve şecaat eden ecnebilere dahi verilecektir.” (Düstür I. Tertip-VI, 1939, s. 961-962) ifadeleriyle madalyanın kimlere verileceği açık bir şekilde belirtilmiştir.

Esnaf ve tüccarlardan Dârü'l-aceze'ye yardımda bulunanların hizmetleri de karşılıksız bırakılmamıştır. Dârü'l-aceze'ye bin dokuz yüz elli beş pakete otuzar paralık tütün gönderen Samsun tütün tüccarlarından Gedokyan Karabet Efendi dördüncü rütbeden *Mecidi Nişanı*'yla taltif edilerek bu hareketi yerel basında takdire şayan olarak bahsedilmiştir (BOA, DH. MKT. 2344/48). Beyoğlu'nda İngiliz eczanesi sahibi ve Müdürü Mösyö Vinson Janik Dârü'l-aceze'ye altı bin altı yüz kuruş kıymetinde çeşitli eczayı tıbbiye hediye etmesi sebebiyle dördüncü rütbeden *Mecidi Nişanı*'yla taltif edilmiştir. (BOA, DH. MKT. 1070/20). Yine Beyoğlu'nda mukim araba tüccarından Nikolaki Militadis Dârü'l-aceze'de vefat eden Hristiyanların naklinde kullanılması için Dârü'l-aceze'ye araba hediye ettiği için rütbe-i salise (BOA, DH. MKT. 1100/31) ile taltifi istenmiştir. Bununla birlikte *Gümüş Liyakat Madalyası*'nın beşinci rütbeden *Mecidi Nişanı* ile değiştirilmesini istemiştir (BOA, DH. MKT. 1131/1). Bu talebin kabul edilmediğine dair herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

Dârü'l-aceze halı tezgâhlarında işletilmek için Uşak'a sipariş edilen üç bin beş yüz kuruşluk yün ipleri hediye olarak gönderen Küpelerzâde Mehmet Sadık Efendi'nin dördüncü rütbeden *Mecidi Nişanı* ile taltifi Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen bir yazıyla uygun görülmüştür (BOA, DH. MKT. 890/3). Ayrıca bu dönemde Dârü'l-aceze talebelerinden Karlıovalı Nazlı binti Ahmed ile Hatice binti Hasan Hanımlar sanayi-i nefise açısından değerli halılar imal ettikleri için *Sanayi Madalyası* ile ödüllendirilmiştir (BOA, DH. KMS. 41/37). 5 Ağustos 1901'de Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen başka bir yazıda Dârü'l-acezedeki halı imalatına katkısı olan İsmail Hakkı Efendi'nin halı dokuma sanatı ile ticaretinin terakkisindeki teşekküre değer çalışmalarından ötürü Sanayi Madalyası ile taltif edilmesi talep edilmiştir (Gökmen, 2023, s. 71). Sanayi Madalyası “Padişaha sadakat gösterenler ile, sanat ve mesleklerin gelişmesine yardımcı olacak, yangında, salgın hastalıklarda, devlet ve millete ve insanlığa her türlü hizmette bulunanlara” verilmiştir. Bu madalya öncelikle *İftihar Madalyası* adıyla ihdas edilmiş daha sonra çıkarılan bir irâde ile *Sanayi Madalyası* olarak zikredilmiştir (Erüreten, 2001, s. 257).

Sirkeci'de eczane sahibi George Nalpas Efendi, Dârü'l-aceze, Darüşafaka ve Dulhane için yıllık yüz liralık tıbbi ecza malzemesini ücretsiz vermeyi taahhüt ettiği için *Sanayi Madalyası* ile taltif edilmiştir (BOA, A.} MKT. MHM. 703/6). Ayrıca kendisine fahri eczacıbaşılık unvanı verilmiş, eczanesine tuğrâ-yi garabet hümâyûn ve arma-i Osmâni asmasına müsaade edilmiştir (BOA, İ. HUS. 19/46). Sultan II. Abdülhamid döneminde “işinde yararlılık gösterip emsallerine göre olağanüstü başarılar sergileyen ve saray ile iş yapan esnafa Saray-ı Hümâyûn Fornisörlüğü unvanı verilmiştir. Bu unvan sadece esnafa değil tüccar kesime de verilmiştir. Unvanı alan esnaf, dükkânın giriş kapısının hemen

üstüne loca şeklinde yerler yapıp, içinde Osmanlı armasının bulunduğu armalar” asmasına izin verilmiştir (İnce, 2020, s. 305). İlgili nezaretlerden müsaade aldıktan sonra işletmelerinin kapılarının üst tarafına tuğra ve arma asan esnaf ve tüccar bunun için herhangi bir ücret ödemediklerinden Dârü’l-aceze başta olmak üzere hayır kurumlarına ürettikleri ya da sattıkları ürünlerden yıllık bir miktar yardım yapmıştır. Nitekim dükkânına arma asılmasına müsaade edilen Zücaciyece Alimzâde Ömer Efendi taahhüt ettiği yıllık on beş liralık eşyayı Dârü’l-acezeye bağışlamıştır (Akay, 2012, s. 8-9).

Sultan II. Abdülhamid döneminde Bahçekapı on numaralı mağazada mukim çay tüccarlarından Karabet ve Ohannes adlı şahıslar saraya verdikleri arzualde Dârü’l-aceze’ye yıllık iki yüz kıyye çay vermeyi vadetmiştir. Bunun üzerine padişahın irâdesiyle mağazalarının kapısına Osmanlı arması asmalarına müsaade edilmiştir (BOA, DH. DACZ. 2/62). Hatta Ohannes’e hizmetlerinden ötürü bir kıta *Sanayi Madalyası* ihsan edilmiştir (BOA, A.) MKT. MHM. 703/6). Aynı şekilde Sirkeci Hamidiye Caddesi’nde Şekercilik yapan ve bu konuda gösterdiği hüsn-i hizmet ve maharete dolayı Sanayi Madalyası ile ödüllendirilen Hüseyin Kazım Bey, Ramazan ayı ve mevlitlerde Dârü’l-aceze’ye yıllık elli Osmanlı lirası karşılığında çeşitli şekel, reçel, şurup vereceğini gerektiğinde ise miktarı artıracığına taahhüt etmekten geri kalmamıştır (Karaca, 2019, s. 30).

Sonuç

Dârü’l-aceze Sultan II. Abdülhamid döneminde İstanbul’da kurulan ve günümüze kadar varlığını sürdüren ender kurumlardan bir tanesidir. Toplumun korunmaya muhtaç kesimlerine sunulan hizmetlerin kurumsal geçmişini simgelediği için büyük öneme sahiptir. Nitekim bu kurum yoksullukla mücadelenin günümüz toplumlarına özgü bir durum olmadığını göstermiştir. Dârü’l-aceze Sultan II. Abdülhamid öncülüğünde ve halktan toplanan yardımlarla yapılmıştır. Bu kurum Avrupa standartlarında inşa edilerek geri kalmış, geleneksel Osmanlı imajını yıktığı gibi Sultan II. Abdülhamid’in yoksulların, kimsesizlerin, güçsüzlerin hamisi olduğu yönündeki kanaatleri artırmıştır. Osmanlı basını Dârü’l-aceze için padişahın en önemli eseri ve yardımseverliğinin bir simgesi olarak bahsetmiştir. Dârü’l-aceze mensuplarının ödüllendirilmesiyle alakalı yapılan araştırmada taltifatın yoğun olarak din, maarif, sağlık ve ticaret alanlarında olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda kuruma bağışta bulunanlar başta olmak üzere inşasında faaliyet gösterenler ve kurumda çalışanlar çeşitli şekillerde taltif edilmiştir. Ödüllendirme teşvik niteliğinde olup hizmette yararlılığı artırdığı gibi hükümdar ile tebaa arasındaki duygusal bağı güçlendirmiştir. Dârü’l-aceze mensupları genellikle madalya, nişan, rütbe, terfii ile ödüllendirilmiştir. Padişah irâdesiyle verilen maddi hiçbir getirisi olmayan madalya ve nişanlar kişiyi övüp yücelttiği için oldukça kıymetlidir. Hükümete yapılan arzlarla nişanın bir rütbesinden diğerine geçmek isteyenler olmuş ise terfii şartını sağlayamayanların talepleri olumsuz sonuçlanmıştır. Madalya ve nişanlar doğrudan ya da talep üzerine verilmiştir. Dârü’l-aceze’ye bağış yapan ve bu kurumda çalışan kadınlar genellikle *Şefkat Nişanı*’nın ikinci ve üçüncü rütbesiyle ödüllendirilirken; erkekler genellikle *Mecidi Nişanı*’nın dördüncü ve beşinci rütbeleriyle taltif edilmiştir. Dârü’l-aceze’ye yardım yapan ve hizmet eden esnaf ve tüccarlara ise *Sanayi Madalyası* yanı sıra unvanlar ihsan edilmiştir. Bununla birlikte işletme kapılarının üzerine tuğrâ-yi garabet hümâyûn ve arma-i Osmânî asmalarına izin verilmiştir. Esnaf ve tüccar söz konusu objeleri asmak için herhangi bir ücret ödemediklerinden Dârü’l-aceze başta olmak üzere diğer hayır kurumlarına ürettikleri ya da sattıkları ürünlerden yıllık bir miktar bağış yapmayı vaat ederek taltif edilme onuruna erişmiştir. Bu cümleden hareketle devletin taltif objelerinden birtakım faydalar elde ettiği görülmüştür.

Kaynakça

A. Arşiv Kaynakları

- T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)
BOA, Sadaret Mektubî Kalemî Mühimme Evrakı (A.) MKT. MHM.)
BOA, A.) MKT. MHM. 703/6, 28-02-1311 (10 Eylül 1893).
BOA, A.) MKT. MHM. 705/13, 06-10-1313 (21 Mart 1896).
BOA, A.) MKT. MHM. 706/17, 25-12-1315 (17 Mayıs 1898).
BOA, Bâb-ı Âlî Evrak Odası Belgeleri (BEO)
BOA, BEO. 240/17926, 03-01-1311 (17 Temmuz 1893).
BOA, BEO. 1649/123613, 02-01-1319 (21 Nisan 1901).
BOA, Dâhiliye Nezareti Dârü'l-aceze Müdüriyeti Belgeleri (DH. DACZ)
BOA, DH. DACZ. 2/62, 16-08-1312 (12 Şubat 1895).
BOA, Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri (DH. KMS)
BOA, DH. KMS. 41/37, 30-11-1334 (28 Eylül 1916).
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemî (DH. MKT)
BOA, DH. MKT. 54/25, 15-11-1310 (31 Mayıs 1893).
BOA, DH. MKT. 87/5, 01-01-1311 (15 Temmuz 1893).
BOA, DH. MKT. 98/44, 17-01-1311 (31 Temmuz 1893).
BOA, DH. MKT. 84/31, 27-02-1311 (9 Eylül 1893).
BOA, DH. MKT. 65/37, 28-11-1310 (2 Haziran 1894).
BOA, DH. MKT. 2080/58, 16-10-1314 (20 Mart 1897).
BOA, DH. MKT. 2094/5, 04-04-1316 (22 Ağustos 1898).
BOA, DH. MKT. 2251/34, 20-05-1317 (26 Eylül 1899).
BOA, DH. MKT. 2344/48, 13-01-1318 (13 Mayıs 1900).
BOA, DH. MKT. 367/68, 29-10-1318 (19 Şubat 1901).
BOA, DH. MKT. 2507/10, 20-03-1319 (7 Temmuz 1901)
BOA, DH. MKT. 730/51, 03-04-1321 (29 Haziran 1903).
BOA, DH. MKT. 753/10, 21-05-1321 (15 Ağustos 1903).
BOA, DH. MKT. 890/3, 09-07-1322 (19 Eylül 1904).
BOA, DH. MKT. 918/71, 21-10-1322 (29 Aralık 1904).
BOA, DH. MKT. 956/54, 04-03-1323 (9 Mayıs 1905).
BOA, DH. MKT. 1070/20, 23-02-1324 (18 Nisan 1906).
BOA, DH. MKT. 1100/31, 20-05-1324 (12 Temmuz 1906).
BOA, DH. MKT. 1114/56, 16-07-1324 (5 Eylül 1906).
BOA, DH. MKT. 1131/1, 11-10-1324 (28 Kasım 1906).

- BOA, İrâde Hususi (İ. HUS)
- BOA, İ. HUS. 19/46, 16-06-1311 (25 Aralık 1893).
- BOA, İ. HUS. 45/43, 15-08-1313 (31 Ocak 1896).
- BOA, İrâde Taltîfât (İ. TAL)
- BOA, İ. TAL. 3/105, 25-02-1310 (18 Eylül 1892).
- BOA, İ.TAL. 20/24, 26-10-1310 (13 Mayıs 1893).
- BOA, İ. TAL. 44/55, 13-08-1311 (19 Şubat 1894).
- BOA, İ. TAL. 67/23,13-06-1312 (12 Aralık 1894).
- BOA, İ.TAL. 90/45, 24-08-1313 (9 Şubat 1896).
- BOA, İ. TAL. 97/36, 29-12-1313 (11 Haziran 1896).
- BOA, İ.TAL. 396/44, 10-04-1324 (3 Haziran 1906).
- BOA, İ. TAL. 432/16, 03-08-1325 (11 Eylül 1907).
- BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y. A. HUS)
- BOA, Y. A. HUS. 279/158, 23-02-1311 (5 Eylül 1893).
- BOA, Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y. A. RES)
- BOA, Y. A. RES. 76/44, 09-04-1313 (29 Eylül 1895).
- BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV)
- BOA, Y. MTV. 80/127, 19-01-1311 (2 Ağustos 1893).

B. Süreli Yayınlar

- Düstûr*, I. Tertip, I, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1289.
- Düstûr*, I. Tertip, VI, Devlet Matbaası, Ankara 1939.
- Düstûr*, I. Tertip, VII, Başvekâlet Devlet Matbaası, Ankara 1941.
- Sabah*, No: 751, 24-02-1309 (29 Eylül 1891).
- Sabah*, No: 923, 19-08-1309 (19 Mart 1892).
- Sabah*, No: 1021, 29-11-1309 (25 Haziran 1892).

C. Araştırma ve İnceleme Eserler

- Akay, T. (2012). Osmanlı Devleti'nde Arma-i Osmânî ve Tuğrâ-yi Hümâyûn'un Alâmet-i Farika Olarak Kullanımı. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 1(9), 1-15.
- Artuk, İ. & Artuk C. (1967). *Osmanlı Nişanları*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Bayartan, M. (2008). Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 10 (1), 157-175.
- Bingöl, S. (2007). Tanzimat İlkeleri Işığında Osmanlı'da Adli Tababete Dair Notlar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26 (42), 37-65.
- Birol, N. (2017). II. Abdülhamid Dönemi Hayır Kurumlarından Dârü'l-aceze'nin Yapımı ve Halil Rifat Paşa'nın Çalışmaları. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 5(13), 33-53.

- Buldur, M. (2022). *II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Hizmet*. Doktora Tezi. Yalova: Yalova Üniversitesi.
- Çekim, M. (2023). *Sultan II. Abdülhamid Döneminde Taltîfât (1876-1909)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Çekim, M. & Kaya Doğanay, F. (2023). Teşvikten Tebriğe: Sultan II. Abdülhamid'in Ulema Taltifleri. *Journal of History School*, 62, 214-236.
- Ekinci, K. (2019). Dârü'l-aceze Keşf-i Sâni Defteri. *Turkish Studies Historical Analysis*, 14(3), 497-510.
- Eldem, E. (2009). *İftihar ve İmtiyaz: Osmanlı Nişan ve Madalyalar Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Erüreten, M. (2001). *Osmanlı Madalyaları ve Nişanları*. İstanbul: Kansu Matbaası.
- Gökmen, E. (2023). Osmanlı Hayır Kurumlarında ve Mekteplerinde Halıcılık Eğitimi. *Vakıflar Dergisi*, 59, 69-95.
- Güngör, S. (2009). Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyetine Bir Hayır Örgütü: İstanbul Dârü'l-aceze Müessesesi. *Türk İdare Dergisi*, 81 (463), 157-180.
- İnce, E. (2020). *Osmanlı Devletinde Esnaf Teşkilatı ve İkinci Meşrutiyet Döneminde Esnafa Yönelik Teşvik Politikaları*. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Karaca, A. M. (2019). *II. Abdülhamid Dönemi Sergi Çalışmalarına Bir Örnek: 1891 Dârülaceze Sergisi*. Yüksek Lisans Tezi. Karabük: Karabük Üniversitesi.
- Karataşer, B. (2020). Darülaceze'nin Kuruluş Gelir Giderleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15 (2), 793-810.
- Kaya, P. H. & Koca, M. (2020). Osmanlı'dan Günümüze Vakıf Sisteminin Gelişimi. *Al-Farabi International Journal on Social Sciences*, 5 (2), 146-161.
- Özbek, N. (2020). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet (1876-1914)*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Özen, İ. (2001). *II. Meşrutiyet'e kadar Islahhâneler ve Dârü'l-aceze*, (Yüksek lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Taşkesen, M. Ö. (2017). Osmanlı Döneminde Sosyal Refah Sistemi Olarak Vakıflar. *İş ve Hayat*, 3(5), 57-66.
- Tekin, K. H. (2014). Osmanlı Devletinde Gelenekten Yeniliğe Geçişin Anlamlı Bir Sembolü: Mecidi Nişanları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (28), 393-411.
- Turan, N. S. (2017). II. Abdülhamid Döneminde Diplomaside Sembolik Dil İnşasında Nişanın Yeri: Toplumsal Anlamda Ötekini Taltif Etmek Şefkat Nişanı. (Ed. Ahmet Özcan). *Halil İncalcık Armağanı, III*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (2002). *Türkçe Sözlük, II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, N. (1996). *İstanbul Dârü'l-aceze Müessesesi Tarihi*. İstanbul: Dârü'l-aceze Vakfı.